

Research work with a view to establish the degree of development of settlements is going on in several directions. In order to reach quicker and more correct results it would be desirable to secure a higher degree of coordination in the work of the bodies dealing with settlement problems both as regards research methods and the valuation of the factors featuring the degree of development.

NŐHALLGATÓK RÉSZVÉTELE A FELSŐOKTATÁSBAN

1894-1941

JÁKI LÁSZLÓ

A női egyenjogúsítás kérdése hazánkban ma már befejezett tény. Az alkotmány szellemében eltűntek mindazok a hátrányos megkülönböztetések, melyek oly jellemzőek voltak a felszabadulás előtti időszakban. Társadalmunk női tagjai képzettségüknek megfelelően az államigazgatás, az ipar és a mezőgazdaság számos vezető funkciójában megtalálhatók. Az e feladatok ellátásához szükséges iskolai végzettség megszerzésében is teljesen egyenlő joggal és feltételek mellett vesznek részt a férfiakkal.

Ez a ma már magától értetődő egyenjogúság, mint annyi más, felszabadulás utáni fejlődésünk eredménye. Az alábbi közlemény a statisztikai adatok segítségével kívánja megmutatni azt a hosszú utat, melyet a nők a felsőfokú oktatásban való részvétel terén a teljes egyenjogúsításig megtettek.

Közoktatásunk múltjának erről a — még a szomszédos kapitalista országokhoz viszonyítva is — reakciós, bizonyos vonatkozásban feudális elemeket tartalmazó jellegéről mindmáig nem jelent meg feldolgozás. Neveléstörténeti munkáink köztudomású tényként tesznek említést e kérdésről (1), de kellő adatok hiányában e megállapítások nem alátámasztottak. Nemi tájékoztatást nyújt e kérdésről statisztikai szempontból a közelmúltban megjelent *A nők helyzete régen és most* (2) című kiadvány, de ez a munka általános jellemzésül fogva kérdésünkre vonatkozóan részletes adatokat nem tartalmaz.

Az alábbi közlemény nem tart igényt e sokoldalú, és közoktatásunk számos más kérdésével szorosan összefüggő problémákör végleges feltárására. Feladatának mindössze csak azt tekinti, hogy a rendelkezésre álló adatok közlésével szemléletesen bemutassa a nők hátrányos helyzetét a felszabadulás előtti felsőoktatásban, s ezzel kiindulópontot jelentsen egy szélesebb koncepciójú feldolgozáshoz.

A NŐK EGYETEMI FELVÉTELÉNEK KÉRDÉSE KÜLFÖLDÖN

A nők felsőbbfokú továbbtanulása hazánkban az 1894. és 1895. évi királyi leirrattal, illetve rendelettel kapcsolatos. E rendelkezések tették lehetővé, hogy a nők az orvosi, gyógyszerészeti és bölcsészeti karokon továbbtanuljanak. Ezt a hazai közoktatás szempontjából nagyjelentőségű eseményt azonban hosszú harc előzte meg, mely szoros kapcsolatban volt a jóval korábbi külföldi törekvésekkel, illetve eredményekkel.

Az első orvosnő, *Blackwell Erzsébet* (3), az Egyesült Államokban 1847-ben iratkozott be az egyetemre s azt 1849-ben végezte el (4). Európában elsőként Zürichben 1864-ben (5) fogadták be rendes hallgatókként a leányokat az egyetemre. 1868-ban pedig már Szentpéterváron is avattak orvosnőt az orvossebészeti akadémián (6).

A hatvanas évektől Svájcban, a nyolcvanas évektől Angliában válik általánossá a nők felvétele az orvosi és bölcsészeti karokra. Viszonylag hamar

¹ E fejlődés ellentmondásaira jellemző, hogy bár Angliában 1877 és 1882 között négy egyetemen is engedélyezték a nők felvételét (7), nem kaptak képesítési jogot, s így nem alkalmazták őket (8).

tárták ki kapuikat a nők előtt az orosz egyetemek² (11). Ezeken az egyetemeken 1896-ban az összhallgatóság mintegy 4%-a volt nő (12, 13), sőt 1903-ban már külön női gazdasági főiskolát is nyitottak Szentpéterváron. Az Egyesült Államokban 1890-ben 2438 orvosnő, 2136 építész, 165 lelkész és 110 ügyvéd működött (14). Angliában 1879 óta látogathatták a nők az oxfordi egyetemet, a képzési jogot azonban csak 1911-ben szerezték meg.

A londoni egyetemre 1897-ig 3762 nő iratkozott be (15). A fejlődés gyors ütemét bizonyító számok azonban számos ellentmondást tartalmaztak. Liebig például spanyolfal mögé ültette a szabályosan beiratkozott női hallgatóit, számos német professzor pedig addig nem kezdte el óráit, míg a nők el nem távoztak. Ezen túl azonban, a legtöbb egyetemen számos megkötéssel vették fel a nőket, s akkor is csak bizonyos számban és bizonyos fakultásokra.³ Érdekes, hogy valamennyi országban a nők jogi karra való felvétele okozta a legtöbb nehézséget. A századfordulóra azonban legtöbb európai országban engedélyezték a nők jogi tanulmányait, s az ügyvédi gyakorlat folytatását. Ez utóbbit sokhelyütt azzal a megkötéssel, hogy praxisukat csak férjhezmenetelükig folytathatják, mert akkortól kezdve férjük gyámsága alatt állnak s ez összeférhetetlen az ügyvéd jogi státusával. Franciaországban 1900-tól, Genf kantonban 1907-től lépett először női ügyvéd az esküdtsék elé.

A nők egyetemi felvétele elől — a jelentősebb európai országokat figyelembe véve — Poroszország és a Monarchia zárkózott el legtovább. Ausztriában, ahol ugyan rendeltileg a nők egyetemi felvétele soha nem volt tiltva, csak a kérdés magyarországi rendezése után oldották meg hazánkhoz hasonlóan a nők felsőfokú oktatásban való részvételét.

A NŐK EGYETEMI FELVÉTELÉNEK PROBLÉMÁJA MAGYARORSZÁGON

A nők egyetemi felvételének kérdését hazánkban *Hugonnai Vilma* esete vetette fel. A grófnő ugyanis a zürichi egyetemen szerzett orvosi diplomát, s onnan hazatérve 1880-ban engedélyt kért a kultuszminisztertől, hogy az érettségit letehesse és oklevelét honosítsák. Kérését csak részben teljesítették. Érettségijét 1881 márciusában engedélyezték — „kivételesen és minden további következtetés nélkül” —, de oklevelét nem honosították (17). A honosítás fő ellenzője *Trefort Ágoston* volt. A külföldi törekvések, valamint *Hugonnai Vilma* esete erőltet és gyenge visszhangra talált a magyar közvéleményben is.⁴ A fő kérdés természetesen hazánkban nem az egyetem nők előtt való megnyitása, hanem annak előfeltétele, a leányközépiskola megteremtése volt. *Hugonnai Vilma*, aki kérésének megtagadása után maga is élharcosa lett a nők egyetemre való bebocsátásának, ugyancsak a leánygimnázium megteremtését sürgette. „Hogy mi lesz a leánygimnáziumot végzett leányokból, megmondom: Egyik-másik férjhez fog menni és boldogabb lesz, mint az, aki gimnáziumot nem végzett, mert értelmesebb lesz a feleség, az anya és háziasszony nehéz tiszttségének betöltésére; a többi folytatni fogja tanulmányait az egyetemen, hogy tanár vagy orvos lehessen. Igen ám, de nem járhat itthon egyetemre! Nem? Ki meri azt mondani, hogy 8—9 év múlva Magyarország egyetemei nem fognak nők részére is nyitva állni” (18).

A nők egyetemre való felvételének problémája helyett a nyolcvanas években tehát elsősorban a női középfokú oktatás kérdése állt az előtérben. A nők egyetemi felvételének kérdése hivatalosan először csak 1895-ben merült fel a képviselőházban (19). *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter ez alkalommal kijelentette: „Én magam az iránt teljesen tisztába vagyok, hogy a gyermek- és nőorvosi és gyógyszerészeti pályákra mindenesetre célszerű lenne a képzésről gondoskodni.” Egy hónappal később a budapesti felsőbb leányiskola tanítótöbbségének tisztelő látogatása alkalmával *Wlassics* ismét

² Ennek ellenére igen sok orosz női egyetemi hallgató volt a külföldi egyetemeken. Párizsban például 1899-ben 100 külföldi nőhallgató közül 91 orosz volt (9). Nyilvánvalóan közrejátszottak ebben azok a korlátozások is, melyek a századforduló idején léptek életbe Oroszországban (10).

³ Badenben például csak a természettudományi és mennyiségügyi szakra vettek fel nőket (16).

⁴ Jellemző a magyar közvélemény ellentmondásos felfogására, hogy még a Nemzeti Nőnevelés című folyóirat is közölt olyan cikkeket, melyben a nők felsőfokú oktatását elítélték.

állást foglalt a nők egyetemi felvétele mellett. Érdekes azonban, hogy a bölcsészkar ezeken a helyeken még szóba sem került. A miniszter nyilatkozatai után azonban a kérdés a sajtokban állandóan napirenden maradt.

Wlassics tehát kezdetől fogva támogatta a nők egyetemi felvételét. Tervének végrehajtásához azonban az egyetemi tanácsok és a király hozzájárulása volt szükséges. *Wlassics* először az egyetemi tanácsok megnyerésére törekedett. A tanácsok elvileg beleegyeztek, hogy nem zárkoznak el bizonyos szakokon olyan nők egyetemi felvétele elől, akik szabályszerű érettségi vizsgálatot tettek (20). Ezután fordult *Wlassics* a királyhoz, akinek beleegyezése után a kérdés hosszú időre rendezést nyert. Ez után *Wlassics* leiratban értesítette az egyetemi tanácsokat a király döntéséről:

„Ő császári és apostoli kir. Felsője Bécsben, f. évi november hó 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával ezen előterjesztésemre legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra léphetések céljából — a felsőbb tanintézetekre leendő felvételre — amennyiben a szabályszerű felvételnek megfelelnek, az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján, esetről-esetre engedély adassék és részükre, miután tanulmányaikat, a fennálló szabályok értelmében sikerrel befejezik, a képesítő oklevél kiadassék” (21).

A kérdés fenti megoldása számos pozitív vonása mellett negatív vonásokat is tartalmazott. Ilyennek tekinthető, hogy csak az említett három szakra engedélyezték a nők felvételét, valamint, hogy a felvétel csak esetről-esetre történhetett, s nem biztosították intézményesen a leányok középiskolai képzését. Az 1895. évi 72.039 számú rendelet ugyan szabályozta a kérdést oly módon, hogy megkönnyítette a magánúton történő érettségét (22). Ez azonban minden könnyítés ellenére — a magántanulás drágasága miatt — számos nehézséget jelentett a szegénysorsú tanulóknak. *Wlassics* a fenti rendelettel párhuzamosan rendezte a nőknek a tanári pályán való elhelyezkedését (23) is, de olyan megszorítással, hogy nőtanár fiúgimnáziumban és reáliskolában nem nyerhet alkalmazást (24). *Wlassics* kétségkívül nagyjelentőségű intézkedése — részben a sok felől megnyilvánuló ellenállás miatt is — tehát számos ellentmondást, felemás megoldást tartalmazott.

Az egyetem megnyitása után is főkérdés a leányközépiskola ügye maradt, mert a magánúton tanuló leányok elestek a tandíjmentességtől, magas vizsgadíjakat fizettek s ez a társadalmi szelekció egyik állomását jelentette. Nem sokat változtatott a tényeken, hogy *Wlassics* a Mária Dorothea Egyesület kérésére engedélyezte az egyetemen tanuló nőknek ösztöndíjban való részesítését, ha az tanulmányi szempontból indokolt volt.

A magyar közvélemény általában helyesléssel fogadta *Wlassics* rendeletét. A közvélemény kedvező fogadtatását bizonyítja, hogy a hazai egyetemeken — a külföldi egyetemekkel szemben — nagyobb kellemetlenkedések nem történtek. A magyar egyetemi tanárok zöme örömmel fogadta a nőhallgatókat, sőt többen megállapították, hogy a nők kedvező hatással vannak a férfihallgatók szorgalmára. A hivatalos álláspontra ezzel szemben továbbra is a merevség és rosszindulat jellemző.

Az alaprendelet már érintett negatívumait nem csökkentette, hanem fokozta az 1904-ben kiadott 35.138/1904. sz. alatt kelt rendelet, mely szerint a három elégséggel érett leányok még rendkívüli hallgatókként sem, rendes hallgatóknak pedig csak a jelesen érettek vehetők fel. Helyesen állapítja meg erről *Hacker*, hogy az „egyetemi színvonal emelését európai színvonalra nem a nők, hanem az oda nem való elemek eltávolításával lehet elérni” (25).

A hátrányos megkülönböztetések ellenére a nők száma az első világháború előtti időszakban rohamosan emelkedett. Ezzel azonban párhuzamosan erősödtek azok a követelések, melyek a jogi kar és a műegyetem megnyitását követelték. 1915 decemberében például az egyetem aulájában gyűlést tartottak a nőknek az egyetemre való korlátlan bebocsátásáról. A gyűlésen a nagy tekintélynek örvendő *Lenhossék* professzor elnökölt. Bár a gyűlésen résztvevő férfihallgatók zajos közbekiáltozásokkal adtak kifejezést ellenszenvüknek, *Lenhossék*, *Beke Manó* és *Schwarz Gusztáv* támogatták a nők követeléseit (26). A jóval később, 1924-ben megjelent középiskolai törvény a kérdést rendezte ugyan, de a jogi kart teljesen, a műegyetemet pedig nagyrésztben elzárta a nők

elől. Átmenetileg azonban a polgári forradalom és a tanácsköztársaság idején megszűntek a hátrányos megkülönböztetések. 1918-ban *Lovászi* minisztersége idején a 206.626/1918. számú rendelet minden korlátozó intézkedést megszüntetett.

1. A női hallgatók száma a tudományegyetemeken 1895/96-tól az első világháborúig

Число студенток университетов с 1895—96 гг. до первой мировой войны

Number of Female Undergraduates at Universities from 1895/96 to World War I

Év	Orvosi kar (1)	Bölcsész- kar (2)	Gyógy- szerészeti tan- folyam (3)	Mennyiség- tani és ter- mészettudo- mányi kar (4)	Rendkívüli hallgatók (5)	Összesen (6)
Rendes hallgatók						
1895/96	—	1	—	—	7	8
1896/97	3	2	—	—	5	10
1897/98	7	4	—	—	2	13
1898/99	11	7	—	—	2	20
1899/00	17	16	—	—	3	36
1900/01	22	53	—	—	11	86
1901/02	33	89	—	—	8	130
1902/03	38	116	—	—	15	169
1903/04	50	148	—	—	12	210
1904/05	38	126	—	—	43	207
1905/06	44	129	—	—	42	215
1906/07	39	157	—	—	63	259
1907/08	42	121	3	1	69	236
1908/09	55	149	4	3	56	267
1909/10	72	169	16	3	70	330
1910/11	95	157	14	2	80	348
1911/12	112	141	4	1	96	354
1912/13	147	148	5	1	191	492
1913/14	158	208	5	3	265	639
1914/15	202	259	5	6	253	725

Горизонтальная графа: (1) Медицинский факультет; (2) Философский факультет; (3) Фармацевтический курс; (4) Математический и естественнонаучный факультет; (5) Чрезвычайные студентки; (6) Всего.

Heading: (1) Medical faculty, (2) Arts and Philosophy faculty, (3) Pharmaceutical faculty, 4) Mathematics and Natural Science faculty, (5) Extraordinary undergraduates, (6) total.

A Tanácsköztársaság a már biztosított jogok mellett a tényleges lehetőségeket is megadta. A nők társadalmi szerepének növekedése a tanácsköztársaság rövid fennállása alatt természetesen nem mutatkozhatott meg a nőhallgatók számszerű emelkedésében.⁵

A Tanácsköztársaság leverése után visszavonták az 1918-ban kiadott rendeletet, sőt még a budapesti orvosi karra is megtiltották a nők felvételét. 1923-ban a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének női szakosztálya ismét követelte valamennyi egyetem megnyitását a nők előtt. A Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztérium a követelésnek részben eleget tett, mert leküzdve az egyetemi tanácsok ellenkezését, a középiskolai törvénnyel egyidőben lehetővé tette a kérdésnek az egyetemi autonómiától függetlenül való rendezését (28).

A középiskolai törvény következtében, illetve annak végrehajtása során előállott helyzetet — mely lényegében a felszabadulásig változatlan maradt — a kérdések szerteágazósága miatt egyetemenként, illetve karonként vizsgáljuk.

Az orvosi karra és a gyógyszerészeti tanfolyamra a középiskolai törvény szerint a nők minden korlátozás nélkül felvehetők voltak (29). Ennek ellenére számuk — az első világháború utáni tetőzéssel — csökkent.

⁵ Dienesné, Götz: Irén például kémiai katedrát kapott a Tanácsköztársaság idején (27).

2. A női hallgatók száma és aránya a tudományegyetemen tudományszakok szerint, egyes tanévekben

Число и доля студенток университетов по отраслям знаний, в некоторые учебные годы
Number and Share of Female Undergraduates at Universities in Certain Academic Years

Év	Rendes női hallgatók a második félévben a (1)													
	hittudo- mányi karon		jog- és államtudo- mányi karon		orvostu- dományi karon		bölcsezs- tudo- mányi karon		közgaz- dasági karon		gyógy- szerész karon		tudomány- egyetemen összesen	
	(2)		(3)		(4)		(5)		(6)		(7)		(8)	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
1918/19 ..	—	—	55	3,9	726	51,9	602	43,1	—	—	15	1,1	1398	100,0
1923/24 ..	2	0,2	6	0,5	461	39,2	474	40,4	147	12,5	87	7,2	1175	100,0
1928/29 ..	7	0,5	1	0,0	209	14,3	982	67,5	163	11,2	97	6,7	1479	100,0
1933/34 ..	5	0,3	1	0,0	274	16,5	1138	68,7	160	9,2	81	4,9	1659	100,0
1938/39 ..	4	0,4	2	0,2	230	24,3	648	68,5	—	—	62	6,6	946	100,0
1940/41 ..	3	0,2	22	1,6	335	24,6	819	60,1	52	3,8	132	9,7	1363	100,0

Горизонтальная графа: (1) Число действительных студентов во втором полугодии (2) теологический факультет; (3) политический факультет; (4) медицинский факультет; (5) философский факультет; (6) экономический факультет; (7) фармацевтический факультет; (8) всего в университетах.

Heading: (1) Number of regular female undergraduates of the second semester (2) theological faculty, (3) political sciences faculty, (4) medical faculty, (5) arts and philosophy faculty (6) economic faculty, (7) pharmaceutical faculty, (8) total at universities.

3. Az orvosi kar I. évfolyamára beiratkozott hallgatók megoszlása nemek szerint néhány évben

Распределение по полу студентов, поступивших на 1-ый курс медицинского факультета, в некоторые годы

Distribution by Sex of First Year Undergraduates at the Medical Faculty, in Some Years

Év	Az első évfolyamra beiratkozott hallgatók					
	közül				Összesen (3)	
	férfi (1)		nő (2)			
	szám	%	szám	%	szám	%
1918/19	5111	87,9	690	12,1	5801	100,0
1923/24	4045	90,2	440	9,8	4485	100,0
1928/29	2124	91,2	205	8,8	2329	100,0
1933/34	1938	87,5	276	12,5	2214	100,0
1937/38	1311	85,3	226	14,7	1537	100,0

Горизонтальная графа: (1) мужчины; (2) женщины; (3) всего.

Heading: (1) Males, (2) females, (3) total.

4. A tudományegyetemekre beiratkozott hallgatók megoszlása nemek szerint, néhány évben

Распределение по полу студентов, поступивших в университеты, в некоторые годы

Distribution by Sex of Undergraduates Matriculated at Universities, in Some Years

Év	A férfi (1)		A nő (2)		Az összes (3)	
	hallgatók					
	szám	%	szám	%	szám	%
1925/26	7582	86,9	1142	13,1	8 724	100,0
1929/30	8311	85,0	1464	15,0	9 775	100,0
1934/35	8716	86,1	1411	13,9	10 127	100,0
1937/38	7180	88,0	975	12,0	8 155	100,0

Горизонтальная графа: (1) мужчины; (2) женщины; (3) всего.

Heading: (1) Males, (2) females, (3) total.

A *bölcsészeti, nyelv- és történettudományi*, valamint a *matematikai és természettudományi* karokra a nőket ugyancsak minden korlátozás nélkül felvették (30). Ennek a lehetőségnek biztosítása elsősorban annak elismerése volt, hogy a nők sajátosságosan alkalmasak a nevelői pályára. Ennek ellenére továbbra is érvényben volt egy olyan rendelkezés, miszerint nők főiskolában nem taníthattak. Az említett szakokon végzett nők jórésze tanári pályán helyezkedett el, a férfiaknál hátrányosabb körülmények között (31). *Kornis* ebből azt a következtetést vonta le, hogy a nők elsősorban a diplomaért és nem a tudományért tanulnak (32). A leglátogatottabb kar a nők részéről a bölcsészkar volt. A tudományegyetemekre beiratkozott összes nőhallgató közül 50—60% a bölcsészkaron volt található.

5. A *József* műegyetemen doktori oklevelet nyert hallgatók megoszlása nemek szerint, 1931/32—1940/41

Распределение по полу студентов Технического Университета*, получивших докторский диплом 1931/32—1940/41

Distribution by Sex of Graduates at the Polytechnic University „József” (1931/32—1940/41)

Tanév	A doktori oklevelet nyert összes hallgatók közül				Ebből (3)			
	férfi		nő		férfiaknak	nőknek	férfiaknak	nőknek
	(1)		(2)		(1)	(2)	(1)	(2)
	kiadott oklevelek szám szerint							
	szám	%	szám	%	közgazdasági		mezőgazdasági	
					(4)		mérnöki	
							(5)	
1931/32	113	89,7	13	10,3	44	11	17	2
1932/33	128	94,1	8	5,9	46	8	21	—
1933/34	195	93,4	14	6,6	82	14	25	—
1934/35	110	90,1	11	9,9	44	11	13	—
1935/36	145	91,2	14	8,8	65	13	15	1
1936/37	162	95,9	7	4,1	65	7	18	—
1937/38	170	93,9	11	6,1	66	11	23	—
1938/39	132	90,5	14	9,5	53	11	4	2
1939/40	151	93,3	11	6,7	47	10	9	—
1940/41	151	94,4	9	5,6	64	9	14	—

* нм. „Йозефа”

Горизонтальная графа: (1) мужчины; (2) женщины; (3) из этого; (4) экономический; (5) агрономический.

Heading: (1) Males, (2) females, (3) of which, (4) economic, (5) agricultural.

A *műegyetemre* megszorításokkal, korlátozott létszámban vettek fel nőket (33). A törvény szerint mérnöki, gépészmérnöki, vegyészmérnöki osztályokra nők rendes hallgatóul nem vehetők fel, s az órákat csak mint vendég-hallgatók a szaktanárok engedélyével látogathatják (34). Az építészeti osztályra — amennyiben a létszám a férfiakból nem volt feltöltve — nőket is felvettek az összhallgatóság 5%-ában. Korlátlanul csak a közgazdasági osztályra vettek fel nőket (34).

A *jogi kar* a felszabadulásig hermetikusan elzárt maradt a nők számára. Különösen súlyos volt ez az elzártág, ha arra gondolunk, hogy a Horthy-rendszerben a társadalom irányító vezető rétegeibe csaknem kizárólag a jogi karon keresztül vezetett az út. A jogi végzettség kiváltságokat jelentett s csaknem valamennyi közhivatal elnyerésének előfeltétele volt.

A *közgazdasági kar* mezőgazdasági, kereskedelmi szakosztályaira a nőket korlátozás nélkül felvették (35). Ugyanakkor azonban jellemző módon a kar közgazdasági és külügyi szakosztályaira egyáltalában nem vettek fel nőket. A nagyszámú rendkívüli hallgatót azért találjuk ezen a karon, mert a rendelkezések értelmében a nem jelesrendű középiskolai érettségít tettek és a közép-

iskolai érettségít nem tettek (például a kereskedelmi érettségisek⁶) csak az első kollokviumok sikeres letétele után válhattak rendes hallgatókká.

A hittudományi karok közül nőhallgatók csak az evangélikus és református karokra voltak felvehetők (36). A római katolikus hittudományi karra nők nem iratkozhattak be.

A gazdasági akadémiákra a nőket korlátozás nélkül felvették, de ezzel a nők csak igen kis mértékben éltek.

6. A tudományegyetemen doktori oklevelet nyert hallgatók megoszlása nemeként,
1930/31—1940/41

Распределение по полу студентов университетов, получивших докторский диплом,
1930/31—1940/41

Distribution by Sex of Graduates at Universities (1930/31—1940/41)

A doktori oklevél fajtája (1)	A férfiaknak (2)	A nőknek (3)	Az összes (4)
	kiadott doktori oklevelek száma		
1. Hittudományi	181	—	181
2. Kánonjogi	80	—	80
3. Államtudományi	4 758	4	4 762
4. Jogi	7 492	10	7 502
5. Egyetemes orvosi	3 771	451	4 222
6. Bölcsész	1 221	566	1 787
7. Gyógyszerész	71	11	82
8. Közgazdasági	2	1	3
9. Összesen	17 576	1 043	18 619

Горизонтальная графа : (1) Вид докторского диплома ; (2) мужчинам ; (3) женщинам ; (4) всего.

Вертикальная графа : (1) теологический ; 2. канонический ; 3. политический ; 4. юридический - 5. общий медицинский ; 6. философский ; 7. фармацевтический ; 8. экономический ; 9. Всего.

Heading : (1) Kind of doctor's diploma, (2) to males, (3) to females, (4) total.

Lateral text : (1) Theological, (2) canonical, (3) political, (4) law, (5) medical (universal), (6) philosophical, (7) pharmaceutical, (8) economic, (9) total.

Az egyetemekre beiratkozott nőhallgatók hátrányos helyzetben voltak a kollégiumi felvételeknél is. 1928-ban például 315 egyetemista leány volt kollégiumban elhelyezve, s ebből csak mindössze 90 volt Budapesten (37). Továbbra is érvényben volt az a hátrányos megkülönböztetés, hogy rendes hallgatóul csak jelesen érettségizett nőket vettek fel. Helyesen írja erről 1933-ban egy pedagógus, hogy ha „a nők közül csak a jelest veszik fel a főiskolákra, olyan nagy-e a férfi és a női tanultság között a különbség, hogy a férfiak közül az alig elégséges is szaporíthatja a szellemi proletariátust? Miért nem szorítják meg a férfiaknál is legalább jórendű bizonyítvány... erejéig a felvételt. Arra a principiumra pedig, hogy a férfit családalapításhoz kell segíteni, sokkal hasznosabb, ha hamarabb alapít családot, s nem kell a főiskolát hosszas sikertelenségek után elvégeznie” (38). E rendelkezés annál is inkább felesleges és igazságtalan volt, mert a nők mind a középiskolában, mind az egyetemen sokkal jobb eredményeket értek el a férfiaknál. A középiskolában például az 1918/19 — 1937/38. évek átlagát figyelembe véve, az összes sikeresen érettségizett tanuló közül 18,6% kitűnő és jeles, 28,2% jó, és 53,2% elégséges volt. Ugyanazon években az érettségizett leányok közül 28,8 kitűnően és jelesen, 36,5% jól és 34,7% érett elégségesen. Az egyetemre beiratkozott leányok eredménye is sokkal kedvezőbb a fiúkénál. Így például 1929/30 ban az I. éves férfihallgatók közül 16,8% jeles és 45,8% elégséges érettségivel rendelkezett. Ezzel szemben a leányoknál 33,4% volt a jeles és csak 22,0% az elégséges (39).

⁶ A kereskedelmi érettségi és tanítóképzői oklevél nem számított középiskolai érettséginek.

Igen érdekes a leányok pályaválasztási szándéka és annak megvalósítása közötti eltérés. A leányok ugyanis sokkal nagyobb számban kívántak továbbtanulni, mint arra lehetőségeik alkalmat adtak volna. A fiúk éppen ellenkezőleg, kisebb mértékben jelezték továbbtanulási szándékukat az érettségi előtti hónapokban, mint amennyit ugyanazon év őszén az egyetemen találunk. Így például az 1933/34 — 1936/37. év között 12 504 középiskolás fiútanuló jelezte továbbtanulási szándékát s ugyanakkor 13 126 hallgató iratkozott be. (+ 622 hallgató.) Ugyanazon években 2672 középiskolás leánytanuló szándékozott továbbtanulni s ez csak 1921-nek sikerült, (— 751 hallgató). Az összes beiratkozni, illetve továbbtanulni szándékozó 82,4 százaléka volt férfi és 17,6 százaléka nő. Ezzel szemben a ténylegesen beírtak között 86,9 % férfit és 13,1 % nőt találunk.

Ezek az adatok messzemenően bizonyítják, hogy a nőknél sokkal nagyobb mértékben érvényesültek a belső igények megvalósítását akadályozó társadalmi gátló tényezők, mint a férfiaknál. E helyen természetesen nem lehet feladatunk részletesen elmezni a férfi és nőhallgatók szociális összetételét. *Földes Ferenc* közismert adatai alapján csak utalni akarunk arra, hogy a társadalmi szelekció a nőknél sokkal nagyobb mértékben érvényesült, mint a férfiaknál (40). A munkás vagy szegényparaszt nőhallgató az egyetemen még az ugyanazon osztályból kikerült férfiaknál is sokkal kisebb arányban szerepelt.

A nők és a férfiak egyenjogúságát a művelődés terén csak a kultúrforradalom keretében végrehajtott intézkedések hosszú sora valósíthatta meg. Ma már az alsófokú iskoláktól az egyetemekig, sőt az azt betetőző aspiránsképzésig, férfiak és nők egyenlő jogokkal, egyenlő lehetőségekkel folytathatják tanulmányaikat.

IRODALOM

1. *Ravasz János, Felkai László, Bellér Béla, Simon Gyula*: A magyar nevelés története a feudalizmus és a kapitalizmus korában. Budapest, 1960. 174. p.
2. A nők helyzete régen és most. *Statistikai Időszaki Közlemények*, 32. kötet. Budapest, 1960. 58. p.
3. *Szabó Dénes*: A nők felsőbb oktatása. Klny. a Kolozsvári Ferencz József m. kir. tudományegyetem 1901/2. tanévi aktáiból. Kolozsvár, 1902. 18—20. p.
4. *Magyar Női Szemle*, 1936. 121. p.
5. *Bobula Ida*: Az egyetemi nőkérdés Magyarországon. Klny. a *Napkelet* 1928. 15. számából. 2. p.
6. *Magyar Női Szemle*, 1936. 121. p.
7. *Nemzeti Nénevelés*, 1888. 258. p.
8. *Nemzeti Nénevelés*, 1887. 210. p.
9. *Nemzeti Nénevelés*, 1900. 178. p.
10. *Kerekgyártó Elek*: Leányaink neveléséről és oktatásáról. *Magyar Pedagógia*, 1894. 26. és 285. pp.
11. *Medinszki*: A nevelés története. Budapest, 1951. 523. p.
12. *Medinszki* i. m. 523. p.
13. *Kornis*: Nők az egyetemen. Budapest, 1925. 5. p. (Klny. a *Napkelet* 1925. évfolyamából.)
14. *Kornis*: i. m. 5. p.
15. *Brenner C. S.*: A leányok és nők nevelése Nagy Britanniában. London, 1897. Ismerteti: *Somágyi Géza, Magyar Paedagógia* 1897. 638—640. p.
16. *Élet*, 1892. 140. p.
17. *Bobula*: i. m. 3. p.
18. *Hugonnai Vilma*: Egy szavazat a leánygimnázium ügyében. *Élet*, 1892. 442. p.
19. A nőnevelés kérdése a képviselőházban. *Nemzeti Nénevelés*, 1895. 51. p.
20. *Sebestyéné, Stettina Ilona*: A nők egyetemi képzése. *Nemzeti Nénevelés*, 1895. 258. p.
21. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1895. évi 67.719 sz. a budapesti és kolozsvári egyetem tanácsához intézett leirata a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályára léphetése tárgyában. *Hivatalos Közlöny*, 1896. 1—3. p.
22. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1895. évi 72.039 sz. a kelt rendelete a nők középiskolai tanulmányaira vonatkozóan. *Hivatalos Közlöny*, 1896. 25. p.
23. 72.038. sz. rendelet az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottsághoz. *Hivatalos Közlöny*, 1896. 40. p.
24. 65.719. sz. rendelet. *Hivatalos Közlöny*, 1896. 3. p.
25. *Hacker Boriska*: Nők az egyetemen. *Nemzeti Nénevelés*, 1915. 353. p.
26. Nők az egyetemen. *Budapesti Hírlap*, 1915. december 12.
27. *Bellér Béla*: Felsőoktatásunk a polgári forradalom és a Tanácsköztársaság idején. *Felsőoktatási Szemle*, 1960. évi 2—3. szám.
28. *Simon Gyula*: Az 1924-es középiskolai reform néhány kérdése. *Pedagógiai Szemle*, 1959. 6. sz.
29. *Hivatalos Közlöny*, 1927. 264—265. p.
30. *Hivatalos Közlöny*, 1927. 264—265. p.

31. *Magyarné Techert Margit*: A diplomás nők helyzete Magyarországon. *Magyar Szemle*, 1938. XXXIII. kötet. 43—51. p.
32. *Kornis*: i. m. 34—35. p.
33. *Kölgyesi Ferenc*: A nők tanulási és elhelyezkedési lehetőségei a jogászai, építészeti és mérnöki pályákon. *Munkügyi Szemle*, 1958. 6. sz. 9—14. p.
34. *Hivatalos Közlöny*, 1927. 264—265. p.
35. *Hivatalos Közlöny*, 1927. 264—265. p.
36. *Hivatalos Közlöny*, 1927. 264—265. p.
37. *Klebsberg Kunó*: *Küzdelmek könyve*. Budapest, 1928. 71. p.
38. A leányok pályaválasztása. Megjelent: *Értekezések a pszichológia és a pedagógia köréből*. Szerk.: *Párkányi Aranka*. Budapest, 1933. 44. p.
39. *Jáki László*: Egyetemi felvételek az érettségi eredmények tükrében az 1929/30. és 1938/39. években. *Felsőoktatási Szemle*, 1961. 5. sz. 275—277. p.
40. *Földes Ferenc*: A munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon. Budapest, 1941. 115. p.

ДИНАМИКА ЧИСЛА СТУДЕНТОК В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В 1894—1941 ГОДАХ

Резюме

Автор данного сообщения ставит перед собой в качестве задачи показать в свете статистических данных тот длинный путь, который женщины проделали в области своего участия в высшем образовании до полного равноправия.

В Венгрии, начиная с 1894 года, женщинам была предоставлена возможность продолжать образование на медицинском, фармацевтическом и философском факультетах. За границей первые студентки появились гораздо раньше, в середине 19 века, а начиная с 80-ых годов высшее образование женщин стало повседневным явлением.

В Венгрии и после открытия для женщин университета основным вопросом и дальше продолжало оставаться дело женских средних школ, которое получило, наконец, свое стабильное решение лишь в период после первой мировой войны. Наряду с этим Министерство церкви и публичного образования урегулировало, — независимо от автономии университета, — вопрос высшего образования для женщин. Начиная с этого времени вплоть до полного освобождения женщин без всяких ограничений принимали на медицинский, философский, филологический и исторический факультеты, далее, на математический, природоведческий, экономический, аграрный и коммерческий факультеты, в экономические академии, на реформатские и евангелистские теологические факультеты и фармацевтические курсы. Прием в технический университет был ограничен, а на юридический факультет университета женщины не принимали.

Полное равноправие мужчин и женщин в области образования было осуществлено только после освобождения Венгрии. Сегодня мужчины и женщины в условиях полного равноправия и равных возможностей учатся в университетах и, более того, также и в системе аспирантуры.

ADMISSION OF FEMALE STUDENTS TO INSTITUTIONS OF SUPERIOR EDUCATION

1894—1941

Summary.

The author uses statistical figures to illustrate the long way covered by women in superior education towards full emancipation.

In this country it was made possible in 1894 for women to pursue superior studies at the Faculties of Medicine, Pharmacology and Philosophy. It was much earlier, towards the middle of the 19th century that female students appeared at institutions of superior

education abroad, and by 1880 the superior studies of women had assumed a general character.

In Hungary, even after the admission of women to universities, the principal problem continued to be that of Secondary Schools for Girls, not to reach a lasting solution, eventually, before the end of World War I. At that time the Ministry of Religion and Education solved the problem of the superior studies of women, independent from the autonomy of the universities.

From this period on, right to the Liberation, women were admitted without restriction to the Faculties of Medicine, Philosophy, Languages and History, as well as of Mathematics and Natural Sciences, to the Faculties of Agriculture and Commerce of the University of Economics, to the High Schools of Farming, to the Faculties of Divinity of the Presbyterian and Lutheran Churches as well as to the Faculty of Pharmacology. The admission of women to the Polytechnical University was restricted, whereas women were completely barred from the Faculty of Law.

It was only the Liberation that brought full equality of rights of men and women in the field of education. Today men and women enjoy the same possibilities when pursuing their studies both as undergraduates and postgraduates.